

## Īrijas meži, lauki un kūdra – cīņa par “vietu zem saules”

*Māris Liopa, Latvijas Mežu sertifikācijas padome*

Īrijas biznesa vide un īru uzņēmēju kultūra apvieno globālu vērienu ar izteikti personisku pieeju. Protams, Īrijā ir gan pozitīvie, gan negatīvie aspekti, kas raksturo īru uzņēmējdarbību un biznesa kultūru mūsdienās.

Īrija ir slavena ar zemajiem nodokļiem. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likme - 12.5% vai 15% lielajiem uzņēmumiem - joprojām ir viena no pievilcīgākajām Eiropā. Dublinā atrodas pasaules gigantu *Google*, *Apple* un *Meta* Eiropas galvenās mītnes, radot spēcīgu inovāciju ekosistēmu. Aģentūras *Enterprise Ireland* un *IDA Ireland* sniedz milzīgu finansiālu un konsultatīvu atbalstu gan jaunuzņēmumiem, gan ārvalstu investoriem. Īrija ir vienīgā pilnībā angliiski runājošā eirozonas valsts, kas kalpo kā savdabīgs tilts starp ASV un Eiropu.

Negatīvie aspekti arī ir vairāki, piemēram, augstā dārdzība, īpaši biroju un mājokļu pieejamības problēmas Dublinā, apgrūtina darbinieku piesaisti un paaugstina darbības izmaksas. Sabiedriskais transports un enerģētikas tīkli netiek līdzī straujajai ekonomikas izaugsmei. Īrijā pastāv liela plaisa starp turīgajiem ārvalstu tehnoloģiju milžiem un vietējiem mazajiem uzņēmumiem.

Uzņēmējdarbībā noteikti ir pozitīva nozīme tam, ka īri ir komunikabli, slaveni ar stāstnieka talantu un spēju viegli nodibināt kontaktus. Biznesā dominē neformāla atmosfēra. Problēmas bieži tiek risinātas elastīgi, bez stingras birokrātijas. Mazā vietējā tirgus dēļ īru uzņēmēji jau no pirmās dienas domā par biznesa eksportu un starptautisko tirgu. Attiecību veidošana un uzticēšanās īriem ir svarīgāka par “sausiem skaitļiem” prezentācijās.

Šis tas arī nav tik pozitīvs. Īru vēlme izvairīties no tieša "nē" teikšanas var radīt situācijas, kurās lēmumi tiek vilcināti vai izteikti neskaidri. Attieksme pret termiņiem mēdz būt brīvāka nekā, piemēram, Vācijā vai Ziemeļvalstīs.

Dažreiz pārmērīga paļaušanās uz mutiskām norunām - "viss būs kārtībā" – īru uzņēmējiem aizstāj nepieciešamo juridisko un procesuālo precizitāti.

### **Mežsaimniecība "īru gaumē"**

Īrijas mežsaimniecība piedzīvo patiešām vērienīgu pārveidi, mēģinot sabalansēt vēsturisko skujkoku plantāciju ekonomisko labumu ar stingrajām Eiropas Savienības dabas aizsardzības prasībām un, protams, sabiedrības spiedienu. Valsts mērķis ir līdz 2030. gadam uzbūvēt vairāk nekā 300 000 jaunu mājokļu, kuros vietējā koksne būtu primārais būvmateriāls, vienlaikus palielinot mežu segumu no pašreizējiem 11,6% līdz 18% - plāns to sasniegt ir laikā līdz 2046. gadam.

Nedaudz par vēsturi. 19. gadsimta beigās Īrijas meži bija viskritiskākajā situācijā, jo cilvēku darbības un kapitālistiskās attīstības dēļ Īrijas mežu teritoriju platība noslīdēja līdz vēsturiskajam minimumam, sasniedzot aptuveni vienu procentu no kopējās teritorijas. Pēc neatkarības iegūšanas pagājušā gadsimta divdesmitajos gados tika uzsākta valsts mēroga apmežošanas programma. Divdesmitajā gadsimtā, laikā no piecdesmitajiem gadiem līdz astoņdesmito gadu beigām, notika virzība uz ātraudzīgām, introducētām skujkoku sugām, lai strauji radītu t.s. "kokmateriālu pašpietiekamību". Šobrīd Īrijas mežu platība sasniegusi jau ap 750 000 hektāru. Uzsvars tiek mainīts no tīras komercdarbības uz ekosistēmu atjaunošanu.

### **Īrijas mežu raksturojums**

Īrijā dominē Sitkas egļu *Picea sitchensis*, kas aizņem vairāk nekā pusi no mežaudzēm. Otrā izplatītākā ir priede, bet lapu koki – ozoli, bērzi un oši, aizņem mazāko daļu, taču to īpatsvars jaunaudzēs tiek mākslīgi palielināts un atbalstīts ar subsīdijām. Īrijas jūras klimats un auglīgās augsnes nodrošina ātrāko skujkoku pieauguma tempu Eiropā un koki var sasniegt cirtmetu aptuveni 30 gados. Kopējais mežizstrādes apjoms ir 5,2 miljoni kubikmetru. Liela problēma masveidīga ošu izkalšana un tās risināšana pašlaik prasa jau valsts līmeņa atbalstu.

## Mežu īpašumtiesības un pārvaldība

Lielākais mežu apsaimniekotājs ir valstij piederošais uzņēmums *Coillte*, kas pārvalda aptuveni 440 000 hektāru meža zemes. Jāuzsver, ka Īrijā lauksaimniekiem pieder arvien lielāka mežu daļa. Valsts ar nodokļu atvieglojumiem un apmežošanas grantiem, piemēram, jaunā 1,3 miljardu eiro programma, jūtami motivē privātpersonas pārvērst ganības mežos. Īrijā katrai mežizstrādei, ceļu būvei vai apmežošanai nepieciešama īpaša Lauksaimniecības, pārtikas un jūrniecības departamenta licence. Īrijas valdības apstiprinātā 1,3 miljardu eiro vērtā mežsaimniecības programma ir finansiāli dāsnākā valsts vēsturē. Tās galvenais mērķis ir motivēt privātos zemes īpašniekus, īpaši lauksaimniekus, pārvērst daļu savu ganību vai mazauglīgo zemju mežaudzēs. Programmas pamatā ir divu līmeņu finansiālais atbalsts: pilnībā apmaksāti ierīkošanas izdevumi un ikgadēji, no nodokļiem atbrīvoti pabalsti jeb prēmijas.

Ierīkošanas grants sedz absolūti visas izmaksas, kas saistītas ar augsnes sagatavošanu, stādu iegādi, stādīšanu un jaunaudžu iezogošanu, lai pasargātu tās no briežu postījumiem. Šis grants tiek izmaksāts divās daļās – trīs ceturtdaļas no summas īpašnieks saņem tūlīt pēc darbu pabeigšanas, bet atlikušo ceturtdaļu pēc četriem gadiem, kad ir veiksmīgi pabeigts jaunaudzes kopšanas posms.

Savukārt ikgadējās prēmijas tiek maksātas divdesmit gadus pēc kārtas lauksaimniekiem un piecpadsmit gadus “ne-lauksaimniekiem”. Finansējuma apjoms ir tieši atkarīgs no izvēlēta meža tipa, un valsts skaidri prioritizē bioloģisko daudzveidību. Vislielāko atbalstu saņem projekti, kas orientēti uz ūdenstilpju aizsardzību un dabisko biotopu veidošanu - tur ikgadējā prēmija sasniedz pat 1142 eiro par hektāru, bet vietējo lapu koku, piemēram, ozolu un bērzu, audzēšanai tiek piešķirti 1103 eiro par hektāru gadā. Salīdzinājumam – komerciālie skujkoku stādījumi, kuros dominē Sitkas egle un kuros jānodrošina vismaz 20% lapu koku piemistrojums, saņem būtiski mazāku atbalstu – aptuveni 746 eiro par hektāru gadā. Īpaša kategorija ir agromežsaimniecība, kurā apvienota kokaudzēšana ar mājlopu ganīšanu. Šeit ierīkošanas grants ir visaugstākais un ir vairāk nekā 8500 eiro par hektāru, bet prēmiju maksāšanas periods ir saīsināts līdz desmit gadiem.

## Dabas aizsardzība - konflikti un skandāli

Eiropas Kopienų Tiesa ir atzinusi Īriju par vainīgu Eiropas Savienības Biotopu direktīvas pārkāpšanā, jo valsts nav spējusi aizsargāt simtiem īpašo aizsargājamo teritoriju un pieļāvusi mežu stādīšanu t.s. "ekoloģiski jutīgos purvos." Eiropas Komisija sūdz Īriju tiesā par oglekļa bagāto purvu nepietiekamu aizsardzību pret nelikumīgu kūdras ieguvu un neatbilstošu apmežošanu. Vietējie aktīvisti aktīvi cīnās pret t.s. "zaļo tuksnesi" jeb monokultūras Sitkas egļu stādījumiem, kas, viņuprāt, skābinot augsni, iznīcinot bioloģisko daudzveidību un radot vizuālu izolāciju lauku kopienām. Atbildot uz to, Eiropas Dabas atjaunošanas regula uzliek Īrijai par pienākumu izstrādāt nacionālo plānu degradēto ekosistēmu atveseļošanai.

### Juridiskais "partizānu karš"

Dabas aizsardzības aktīvisti Īrijā šobrīd ir kļuvuši par vienu no ietekmīgākajiem, labāk organizētajiem, bet vienlaikus arī pretrunīgāk vērtētajiem spēkiem valstī. Viņu darbību var raksturot kā agresīvu, kompromisus nepieņemošu un juridiski augsti izglītotu. Atšķirībā no pagātnes zaļajiem aktīvistiem, kuri rīkoja fiziskus protestus mežos, mūsdienų Īrijas ekoaktīvisti izmanto juridiskā "partizānu kara" taktiku.

Tādas organizācijas, piemēram, *An Taisce* un jo īpaši radikālākie vietējie grupējumi kā *Save Leitrim* vai tīkls *FÁILTE*, ir perfekti apguvušas Eiropas Savienības tiesību aktus, īpaši Orhūsas konvenciju un Biotopu direktīvu. Viņu galvenais ierocis ir masveidīga mežizstrādes, ceļu būves un apmežošanas licenču pārsūdzēšana Mežsaimniecības apelāciju nodaļā un Īrijas Augstākajā tiesā. Aktīvisti speciāli iesniedz tūkstošiem sūdzību, pieprasot veikt arvien stingrākus ietekmes uz vidi novērtējumus, burtiski "apberot" valsts iestādes un tādejādi radot milzu problēmas.

Šie ekoaktīvisti ir piespieduši valsti un uzņēmumu *Coillte* atteikties no kailcirtēm stāvās, erozijai pakļautās nogāzēs un ķīmikāliju lietošanas.

Pateicoties ekoaktīvistu spiedienam, jaunajā meža programmā komerciālo egļu audzēm ir jāsamazina platība par labu vietējiem

lapu kokiem un dabas koridoriem. Agresīvie ekoaktīvisti panāca arī rūpnieciskās kūdras ieguves pārtraukšanu, uzsverot purvu nozīmi kā īpaši svarīgu oglekļa piesaistē.

Lauksaimnieki, lauku kopienas un kokrūpnieki ekoaktīvistus bieži raksturo kā "pilsētas eliti, kas atrauta no lauku realitātes". Viņiem tiek veltīta asa kritika vairāku iemeslu dēļ. Piemērs ir t.s. *NIMBY* jeb *Not In My Back Yard* sindroms. Aktīvisti bieži vien skaisti runā par zaļo enerģiju un mežiem, taču bloķē jebkuru reālu projektu savā apkārtnē. Precīzi tādas tendences vērojamas arī pie mums Latvijā. Šie aktīvisti Īrijā vienlaikus cīnās pret egļu mežiem, pret kūdras dedzināšanu, bet tajā pašā laikā iesniedz prasības tiesā pret vēja parku būvniecību uz bijušajiem purviem, apgalvojot, ka turbīnas traucē putniem. Tas rada strupceļu - nav ne kūdras, ne vēja enerģijas. Tas ir tipisks iznākums, ja tiek pieļauta ekoaktīvistu ideju īstenošana praksē.

Licenču bloķēšana masveidā ir novedusi pie situācijas, kur mazie meža izstrādātāji un vietējie traktortehnikas vadītāji zaudē darbu un bankrotē. Aktīvistu rīcība bieži tiek uztverta kā uzbrukums lauku cilvēku tiesībām nopelnīt iztiku. Šo aktīvistu mērķis vairs nav ilgtspējīga apsaimniekošana, bet gan pilnīga saimnieciskās darbības apturēšana. Viņu ideāls ir "pusaudža sapnis" par pilnīgi pirmatnēju dabu, ignorējot faktu, ka Īrijas sabiedrībai ir nepieciešama koksne māju būvniecībai un darbavietas reģionos. Rezultātā šo fanātiķu radikālisms rada dziļu plaisu un polarizāciju starp pilsētniekiem un lauku iedzīvotājiem. Ļoti līdzīga situācija, šķiet, pat apzināti, tiek veidota pie mums – Latvijā, lai vājinātu valsts tautsaimniecību.

### **Kā Īrijas tiesu sistēma ierobežo tiesvedību ļaunprātīgu izmantošanu**

Īrijas tiesu sistēma un valdība pēdējos gados ir veikušas radikālas reformas, lai pārtrauktu situāciju, kurā vides aktīvisti varēja bezgalīgi un bez finansiāla riska bloķēt stratēģiskos valsts attīstības projektus. Vēsturiski Īrijā darbojās tā dēvētais "izmaksu aizsardzības noteikums" - *Notional Costs Protection*, kas saskaņā ar Orhūsas konvenciju nozīmēja, ka vides aktīvisti varēja sūdzēt tiesā jebkuru mežsaimniecības vai būvniecības projektu, un zaudējuma gadījumā viņiem nebija jāmaksā otras puses

tiesāšanās izdevumi. Tas radīja tiesisko nesodāmību un veicināja licenču bloķēšanu masveidā.

Lai to mainītu, valdība pieņēma jauno Plānošanas un attīstības likumu - *Planning and Development Act*, kas ieviesa būtiskus filtrus un ierobežojumus.

Tika ieviesti stingrāki kritēriji prasības iesniedzējiem t.s. - *Locus Standi*. Lai nevalstiskā organizācija vai privātpersona varētu apstrīdēt mežsaimniecības licenci vai būvniecības atļauju Augstākajā tiesā, tai ir jāatbilst stingriem kritērijiem. Organizācijai ir jābūt oficiāli reģistrētai un aktīvi darbojošamies vides aizsardzības jomā vismaz divus gadus, un tai ir jāpierāda tieša, pamatota saikne ar konkrēto lietu. Tas liedz pēkšņi izveidotiem "pastkastītes" grupējumiem bloķēt vietējos projektus. Jaunais regulējums ir ierobežojis pilnīgo imunitāti pret izmaksām. Ja tiesnesis konstatē, ka ekoaktīvistu prasība ir acīmredzami nepamatota, ar nodomu novilcināt laiku vai juridiski kļūdaina - *frivolous or vexatious* - tiesa tagad ir tiesīga uzlikt prasības iesniedzējam pienākumu pilnībā vai daļēji segt valsts un privātā attīstītāja tiesāšanās izdevumus, kas var sasniegt pat simtiem tūkstošus eiro. Lai lietas nevilkto gadiem ilgi, Īrijas Augstākajā tiesā ir izveidota specializēta Plānošanas un vides nodaļa. Šīs nodaļas tiesneši ir eksperti vides tiesībās, kas ļauj lietas izskatīt paātrinātā kārtībā - dažu mēnešu, nevis gadu laikā, tādējādi minimizējot dīkstāves zaudējumus mežsaimniekiem un būvniekiem.

Ir ieviestas arī administratīvās barjeras Mežsaimniecības apelāciju nodaļā – *FAC*. Pirms lieta nonāk tiesā, sūdzības izskata *FAC*. Valdība ir ieviesusi nelielas, bet simboliskas nodevas par katras sūdzības iesniegšanu un noteikusi stingrus termiņus, kuru laikā *FAC* ir jāpieņem lēmums, tādējādi likvidējot mākslīgi radīto tūkstošiem neizskatīto licenču sastrēgumu.

### **Lauksaimnieku asociācijas cīņa pret ekoaktīvistu ietekmi valdībā**

Īrijas Lauksaimnieku asociācija *IFA - Irish Farmers' Association*, ir viena no spēcīgākajām un politiski ietekmīgākajām interešu aizstāvības grupām valstī. Lauksaimnieki mežsaimniecības ierobežojumus, purvu appludināšanu un ekoaktīvistu darbību uztver kā tiešu apdraudējumu savam dzīvesveidam, privātīpašuma tiesībām un paaudzēs koptajai zemei. *IFA* izmanto agresīvu un

labi koordinētu stratēģiju, lai pretotos "zaļajam spiedienam" politiskajā līmenī.

*IFA* uztur pastāvīgu biroju Briselē un ciešus kontaktus ar Īrijas parlamenta deputātiem, īpaši no lauku reģionu vēlēšanu apgabaliem. Viņi aktīvi strādāja, lai mīkstinātu Eiropas Dabas atjaunošanas regulas sākotnējos projektus, panākot, ka lauksaimniecības zemju un purvu appludināšana lauksaimniekiem paliek brīvprātīga, nevis obligāta.

*IFA* izmanto "ošu izkalšanas" krīzes situāciju. Šī slimība ir iznīcinājusi tūkstošiem hektāru privāto mežu. *IFA* izmantoja šo krīzi kā politisku ieroci, organizējot t.s. "traktoru protestus" un publiskas kampaņas, lai parādītu valdības un tās "zaļo partneru" nespēju palīdzēt cietušajiem zemniekiem. Rezultātā viņi piespieda valdību apstiprināt papildu €100 miljonu atbalsta paketi ošu slimības skartajiem mežiem.

*IFA* stingri iestājas pret jebkādiem valsts uzņēmuma *Bord na Móna* mēģinājumiem appludināt purvus, ja pastāv kaut mazākais risks kaimiņu privāto lauku pārmitrināšanai. Arodbiedrība nodrošina bezmaksas juridisko palīdzību un neatkarīgu hidrologu ekspertīzes zemniekiem, lai tie varētu bloķēt valsts projektus, pieprasot milzīgas kompensācijas vai dārgus aizsargdambju izbūves darbus. *IFA* medijos aktīvi izplata vēstījumu par "pārtikas drošību", Viņi argumentē, ka ekoaktīvistu prasības samazināt liellopu skaitu un pārvērst produktīvās ganības purvos vai vietējo lapu koku audzēs novedīs pie pārtikas cenu kāpuma un Īrijas lauku pilnīgas depopulācijas. Viņi pozicionē lauksaimniekus kā "īstenos dabas sargus", kuri zemi apsaimnieko praktiski, pretstatot tos pilsētas vides aktīvistiem, kurus *IFA* dēvē par teorētiķiem un radikāļiem. Šī sadursme starp *IFA* un vides aizstāvjiem ir padarījusi Īrijas lauku politiku ārkārtīgi polarizētu, kur valdībai ir pastāvīgi jālaipo starp stingru Briseles vides tiesību aktu izpildi un bailēm zaudēt lauku vēlētāju balsis nacionālajās vēlēšanās.

### **Leitrimas grāfistes fenomens un "zaļā tuksneša" konflikts**

Konflikts Leitrimas grāfistē Īrijas ziemeļrietumos ir kļuvis par tādu kā nacionālu simbolu cīņai pret intensīvu monokultūru mežsaimniecību un to ļoti izmanto ekoaktīvistu savos uzbrukumos meža nozarei. Šis reģions vēsturiski izceļas ar smagām, mālainām un mitrām augsnēm, kas padara tradicionālo liellopu vai aitu

audzēšanu ekonomiski mazefektīvu. Tāpēc kopš 1980. gadiem valsts mežu uzņēmums *Coillte* un privātie investīciju fondi tieši šeit koncentrēja Sitkas egļu stādīšanu plašās teritorijās.

Šobrīd Leitrimā ir visaugstākais mežu seguma blīvums valstī - vairāk nekā 20%, taču gandrīz visi šie meži ir blīvas, vienvēidīgas skujkoku plantācijas. Vietējie iedzīvotāji apvienojās kustībā "Save Leitrim", kas uzsāka tiesvedības un publiskus protestus.

Vietējo kopienu aktivisti šos stādījumus dēvē par "zaļajiem tuksnešiem". Viņu galvenie argumenti ir sociāli un ekoloģiski, jo blīvās egļu audzes pilnībā aizsedzot ainavu, vizuāli izolējot viensētas un, pēc viņu domām, burtiski "izspiežot" cilvēkus no reģiona, jo mežsaimniecība nerada pastāvīgas darba vietas vietējiem - tehnika un strādnieki atbrauc tikai uz stādīšanu vai izstrādi.

Tiek norādīts arī uz upju pārskābināšanu un vietējo lašu populāciju izzušanu, kā arī uz to, ka egles tiek stādītas tieši uz kūdras, tādējādi iznīcinot dabisko purva ekosistēmu. Šis konflikts piespieda Īru valdību ieviest jaunas kvotas, kas ierobežos skujkoku īpatsvaru atsevišķās grāfistēs.

## **Šanonas upes baseina un Vidienes purvu appludināšanas krīze**

Otrs karstākais konflikta punkts ir Īrijas Vidiene un Šanonas upes baseins, kur uzņēmums *Bord na Móna* un valsts iestādes īsteno vērienīgu bijušo kūdras ieguves purvu appludināšanu. Šeit saduras valsts klimata mērķi ar kaimiņos esošo lauksaimnieku eksistenciālajām interesēm.

Lauksaimnieki, kuru zeme robežojas ar šiem milzīgajiem purvu masīviem, ir izveidojuši alianses un regulāri bloķē *Bord na Móna* tehnikas piekļuvi meliorācijas sistēmām. Zemnieku galvenais arguments ir tāds, ka purvu grāvju aizsprostošana paaugstina gruntsūdens līmeni arī viņu privātajās ganībās. Vairākos pagastos Šanonas baseinā jau ir reģistrēti gadījumi, kad pēc purva appludināšanas labības sēklas lauki un zālāji pārvērtušies par pastāvīgiem purviem, padarot tos nederīgus lopkopībai.

Zemnieki pārmet valstij "slēptu ekspropriāciju" un nespēju nodrošināt precīzu hidroloģisko modelēšanu. Konflikts ir tik saspringts, ka tiesas regulāri izsniedz pagaidu aizliegumus darbu



turpināšanai, kamēr valsts nespēj garantēt, ka necietīs neviens privātais zemes gabals.

### **Rietumu piekrastes dabas liegumi un pļavu lijas - *Hen Harrier* - konflikts**

Īrijas rietumu un dienvidrietumu grāfistēs, īpaši Kerijā, Korkā un Limerikā, pastāv ass konflikts starp zemes īpašniekiem un dabas aizsardzības iestādēm saistībā ar īpaši aizsargājamām teritorijām, kas izveidotas retā plēsīgā putna - pļavu lijas - aizsardzībai. Pļavu lija ligzdo atklātās, tīreļu lauku ainavās, un mežu stādīšana vai intensīva lauksaimniecība iznīcina pļavu lijai nepieciešamās platības.

Kad valsts, pakļaujoties Eiropas spiedienam, plašas teritorijas pasludināja par pļavu lijas aizsardzības zonām, lauksaimniekiem tajās tika pilnībā aizliegts stādīt mežu un veikt jebkādas zemes uzlabošanas darbus. Zemes īpašnieki to uztvēra kā milzīgu finansiālu triecienu, jo šīs mazauglīgās zemes viņi plānoja pārdot mežsaimniecības fondiem vai paši apmežot, lai saņemtu dāsnos valsts grantus.

Kompensācijas, ko valsts piedāvāja caur speciālām shēmām, zemnieki uzskatīja par smieklīgi mazām salīdzinājumā ar zaudēto meža prēmiju vērtību 20 gadu garumā. Tas ir radījis paradoksālu situāciju un klaju pretestību. Vietējie iedzīvotāji dabas aizsardzības prasības uztver tik naidīgi, ka putna esamība viņu zemē tiek uzskatīta par "lāstu", un tas veicina situāciju, kur tiesiskā regulējuma dēļ lauku kopienas zaudē jebkādu vēlmi sadarboties dabas aizsardzībā.

### **Privāto investīciju fondu ienākšana un vietējo kopienu pretestība**

Pēdējos gados Īrijā ir uzliesmojis jauns, sociāli ekonomisks konflikts saistībā ar ārvalstu un vietējo investīciju fondu aktīvu ienākšanu mežsaimniecības tirgū. Izmantojot situāciju, ka Īrijas meža granti un ikgadējās prēmijas ir ārkārtīgi augstas un garantētas uz 20 gadiem, lielie finanšu fondi, tostarp Lielbritānijas un Eiropas pensiju fondi, sāka lielos apjomos uzpirkt lauksaimniecības zemi Īrijas laukos, lai to apmežotu ar peļņu nesošo Sitkas eglī. Tas izraisīja asu lauksaimnieku arodbiedrības

IFA un lauku iedzīvotāju reakciju. Vietējās kopienas norāda, ka fondi mākslīgi uzskrūvē zemes cenas, kā dēļ jaunie vietējie lauksaimnieki vairs nespēj iegādāties zemi saimniecības paplašināšanai. Īpašu skandālu izraisīja valsts uzņēmuma *Coillte* mēģinājums izveidot kopīgu €200 miljonu fondu ar Lielbritānijas investīciju uzņēmumu *Gresham House*, lai iepirktu Īrijas zemi apmežošanai. Tas izsauca masveida protestus pie parlamenta Dublinā, kur valdība tika apsūdzēta "Īrijas zemes pārdošanā ārvalstu kapitālam par nodokļu maksātāju naudu". Spiediena rezultātā valdībai nācās mainīt noteikumus, nosakot, ka jaunās mežsaimniecības programmas prēmijas prioritāri un pilnā apjomā ir pieejamas tikai aktīviem lauksaimniekiem, tādējādi mēģinot ierobežot investīciju fondu spekulācijas un mazināt spriedzi laukos.

## **Medības Īrijā un sabiedrības attieksme**

Īrijā nav tradicionālā valsts meža medību modeļa. Medību tiesības pieder zemes īpašniekam. Galvenie medījumi ir staltbrieži, dambrieži un introducētie sikabrieži – *Cervus nippon*, kuru populācija nekontrolēti aug un rada milzīgus postījumus jaunaudzēm.

Īrijas sabiedrība atbalsta klimata mērķu sasniegšanu, taču ir krasi noskaņota pret komerciālo monokultūru stādīšanu. Pieprasījums ir pēc publiski pieejamiem rekreācijas mežiem ar pastaigu takām. Pastāv arī pastāvīgas pretrunas starp lauksaimniekiem, kuri pieprasa intensīvāku briežu skaita regulēšanu postījumu dēļ un dzīvnieku tiesību aizstāvju organizācijām, kas iestājas pret medību metodēm un medību sportu kā tādu.

## **Kūdra Īrijā**

### **Īrijas kūdras nozares vēsturiskā attīstība**

Vēsturiski purvi ir bijuši neatņemama Īrijas ainavas un identitātes daļa, klājot aptuveni piekto daļu valsts teritorijas. Gadsimtiem ilgi, kad Īrija bija nabadzīga un mazmežaina zeme, kūdra bija vienīgais pieejamais kurināmais lauku iedzīvotājiem. Tradicionālā kūdras griešana ar rokām, izmantojot īpašu lāpstu jeb *slane*, bija smags sezonāls darbs, kurā iesaistījās veselas ģimenes, lai nodrošinātu

mājas apkuri ziemai. Purvus tajā laikā uzskatīja par neauglīgiem tukšnešiem, kam nav citas ekonomiskas vērtības.

Radikāls pagrieziens notika 1946. gadā, kad valdība nodibināja uzņēmumu *Bord na Móna*. Tā uzdevums bija industrializēt kūdras ieguvi, lai mazinātu valsts atkarību no importētajām oglēm. Šis solis kļuva par nacionālās enerģētiskās drošības pamatu. 20. gadsimta otrajā pusē Īrijas vidienes reģionā tika izbūvētas milzīgas rūpnieciskās ieguves platības un specializētas kūdras elektrostacijas. Uzņēmums kļuva par lielāko darba devēju reģionā, izveidojot veselus strādnieku ciematus un nodrošinot stabilus ienākumus paaudzēm. Papildus enerģētikai, milzīgos apjomos tika ražoti kūdras substrāti dārzkopībai, kas tika eksportēti visā pasaulē.

### **Situācija šobrīd - radikāla zaļā transformācija**

Šobrīd Īrijas kūdras industrija kā enerģijas avots ir pilnībā beigusi pastāvēt, un nozare atrodas vērienīgu tiesvedību un vides reformu krustugunīs. *Bord na Móna* ir oficiāli pārtraukusi jebkādu rūpniecisko kūdras ieguvi un veikusi pilnīgu zīmola maiņu, pārtopot par klimata risinājumu un atjaunojamās enerģijas uzņēmumu. Bijusī kūdras ieguves infrastruktūra un milzīgie purvu klajumi tagad tiek pārvērsti par vēja un saules enerģijas parkiem, kuros plānots investēt miljardus eiro, kā arī par dabas liegumiem.

Šī pāreja, ko dēvē par Taisnīgu pārkārtošanos, nav noritējusi bez konfliktiem. Kūdras dedzināšanas aizliegums un purvu nosusināšanas pārtraukšana ir radījusi dziļu sociālo spriedzi lauku reģionos. Daudzi iedzīvotāji kūdras griešanu joprojām uzskata par savu kultūras mantojumu un konstitucionālajām tiesībām. Lai mazinātu neapmierinātību, valdība ir investējusi desmitiem miljonu eiro kompensāciju programmās, maksājot privātajiem tiesību turētājiem par brīvprātīgu ieguves pārtraukšanu.

Vienlaikus situāciju asāku padara Eiropas Savienības spiediens. Eiropas Komisija ir vērsusies Eiropas Savienības Tiesā pret Īrijas valsti, pārmetot tai nespēju apturēt nelegālu komerciālo kūdras ieguvi, ko mazāki privātie operatori joprojām veic platībās zem 50 hektāriem. Zinātnieki ir pierādījuši, ka nosusinātie Īrijas purvi vairs nepiesaista oglekli, bet gan darbojas kā milzīgi CO<sub>2</sub> emitētāji. Tāpēc pašreizējā valsts stratēģija ir vērsta uz purvu visaptverošu appludināšanu un dabisko hidroloģisko režīmu atjaunošanu, lai

pārvērstu degradētās teritorijas atpakaļ par oglekļa piesaistītājiem, taču tas prasa pastāvīgu cīņu ar vietējo kopienu pretestību un dārkopības nozares krīzi, kas palikusi bez vietējiem substrātiem.

Šie trīs jautājumi atspoguļo pašus smagākos saskarsmes punktus starp Īrijas lauksaimniekiem, industriju un vides aizstāvjiem. Valsts mēģina īstenot pāreju uz zaļāku ekonomiku, taču katrs no šiem virzieniem saskaras ar praktiskiem un finansiāliem izaicinājumiem.

### **Purvu appludināšanas ietekme uz kaimiņu lauksaimniecības zemēm un kompensācijas**

Kad valsts uzņēmums *Bord na Móna* vai dabas aizsardzības iestādes noslēdz meliorācijas grāvjus, lai appludinātu un atjaunotu vēsturiskos purvus, ūdens līmenis ceļas. Ūdens nepaliek tikai valsts īpašuma robežās. Tas bieži vien nopludina vai pārmitrina blakus esošās privātās lauksaimniecības zemes. Lauksaimniekiem tas nozīmē reālus zaudējumus. Ganības pārvēršas dūkšanā, tajās vairs nevar laist mājlopus, un tehnika tur grimst. Lauku kopienās tas ir radījis milzīgu aizvainojumu un bailes par savas zemes vērtības kritumu.

Lai risinātu šo problēmu un novērstu tiesvedības, Īrijas valdība un Nacionālais parku un savvaļas dzīvnieku dienests ir ieviesuši Aizsargājamo augsto purvu atjaunošanas veicināšanas shēmu - *PRBRIS*. Šī programma piedāvā vienreizējas platības kompensācijas vai pat pilnīgu zemes atpirkšanu no tiem privātajiem īpašniekiem, kuru īpašumi robežojas ar atjaunojamajiem purviem un cieš no hidroloģiskā režīma izmaiņām.

Tāpat lauksaimniekiem tiek piedāvāts iesaistīties brīvprātīgās shēmās, piemēram, *FarmPEAT*, kur maksājumi ir tieši piesaistīti saimniecības dabas daudzveidības rādītājiem – jo augstāka "dabas kvalitāte" un mitrāka zeme, jo lielāku ikgadējo atbalstu saņem zemnieks, tādējādi kompensējot neiegūto ražu no intensīvās lauksaimniecības. ES Taisnīgas pārkārtošanās fonda ietvaros tiek testēta arī paludikultūra jeb mitrāju lauksaimniecība, kurā zemnieki mācās gūt ienākumus no appludinātām augsnēm, piemēram, audzējot īpašas sūnas vai niedres.

## Ko Īrijas dārzkopības nozare izmanto kūdras vietā?

Kūdras ieguves pārtraukšana Īrijas dārzkopības un sēņu audzēšanas nozari ir nostādījusi eksistenciālas krīzes priekšā. Nozarei ir jāpāriet uz pilnīgi "bezkūdras" substrātiem. Kūdra dārzkopībā ir ideāls materiāls, jo tā ir sterila, labi notur mitrumu un gaisu, tādēļ tās aizstāšana ir tehnoloģiski sarežģīta un dārga. Īrijas audzētāji un zinātnieki šobrīd aktīvi eksperimentē ar vairākiem materiāliem un to maisījumiem.

Šobrīd populārākā tiešā alternatīva, ko importē no Āzijas ir kokosriekstu šķiedra jeb *coir*. Tā nodrošina labu struktūru, taču tās transportēšana rada lielu oglekļa pēdu, kas nonāk pretrunā ar "zaļajiem" mērķiem. Savukārt sasmalcināta koksne un mizas ir vietējie kokrūpniecības blakusprodukti, kas tiek termiski apstrādāti, lai izveidotu stabilu substrāta bāzi. Kompostētus dārza atkritumi un sēņu substrāta atlikumus izmanto augsnes ielabošanai, taču tiem ir mainīgs uzturvielu un sāļu līmenis, kas neder visām augu kultūrām. Ir pieejami arī inovatīvi vietējie biomateriāli. Tādi uzņēmumi kā *Tiernaneill Mushrooms* un pētniecības projekti, piemēram, *PeatTransform* investē miljonus, lai izstrādātu jaunus substrātus no vietējās biomasas un granulētiem augu pārstrādes atlikumiem.

Mērķis ir panākt pilnīgu pāreju uz bezkūdras ražošanu, taču daudzi audzētāji sūdzas, ka alternatīvu izmaksas ir pārāk augstas un tie zaudē konkurētspēju pret valstīm, kur kūdras izmantošana joprojām ir atļauta.

## Prasības meža stādīšanai uz kūdras augsnēm - jaunie Briseles noteikumi

Vēsturiskā prakse stādīt komerciālās egles uz dziļiem kūdrājiem un purvu malām Īrijā ir pilnībā aizliegta saskaņā ar jaunajiem Eiropas Savienības noteikumiem un nacionālajiem tiesību aktiem. ES skaidri norāda, ka meža stādīšana, kuras dēļ ir nepieciešama purva nosusināšana, nodara lielāku kaitējumu klimatam izdalot CO<sub>2</sub> no degradētās kūdras, nekā koki spēj piesaistīt sava augšanas cikla laikā. Saskaņā ar jauno sistēmu un GAEC 2 - Labas lauksaimniecības un vides stāvokļa standartu, kas stājās spēkā, meža stādīšanai uz organiskajām augsnēm ir noteikti ļoti stingri ierobežojumi.

Ir ieviests "30 centimetru likums" - ja kūdras jeb organiskā slāņa dziļums uz lauka ir lielāks par 30 centimetriem, uz šādas zemes ir

stingri aizliegts stādīt komerciālos skujkoku mežus kā piemēram, Sītkas egles. Šādas platības tiek pilnībā izslēgtas no standarta apmežošanas grantiem.

Uz dziļākas kūdras - modificētiem un jau vēsturiski noraktiem purviem - stādīšana ir atļauta tikai un vienīgi vietējo lapu koku sugu mežu veidošanai, piemēram, mitrumizturīgus bērzus vai melnalkšņus, un ar vienu kritisku nosacījumu – nedrīkst veikt nekādu papildu grāvju rakšanu vai nosusināšanu. Mežam ir jāspēj ieaugties dabiskajā, esošajā mitruma līmenī.

Seklās kūdras augsnēs - līdz 30 cm - stādīšana ir atļauta, taču katram projektam tiek piemērots stingrs vides ietekmes izvērtējums un ekologa kontrole, lai nodrošinātu, ka oglekļa bilance ilgtermiņā saglabājas pozitīva un netiek apdraudēti blakus esošie aizsargājamie biotopi.

### **Ekologu prasības un izmaksas pirms meža stādīšanas atļaujas saņemšanas**

Īrijā meža stādīšanas licencēšanas process pēdējos gados ir pārvērties par vienu no sarežģītākajiem un stingrākajiem administratīvajiem procesiem Eiropā. Vairs nepietiek tikai ar iesniegumu un vēlmi apmežot savu zemi. Lauksaimniecības, pārtikas un jūrniecības departaments – *DAFM* - pieprasa neatkarīgu ekspertu sagatavotus vides atzinumus, lai novērstu jebkādu negatīvu ietekmi uz vidi.

Galvenā prasība ir saistīta ar *Natura* ietekmes novērtējumu *Natura Impact Statement* — *NIS*. Ja plānotais meža gabals atrodas pat 15 kilometru rādiusā no kādas īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, neatkarīgam ekologam ir jāveic detalizēta izpēte. Ekologam uz lauka ir jāanalizē augsne, jāpēta vietējā flora un fauna, kā arī precīzi jākartē hidroloģiskie ceļi, lai pierādītu, ka meža stādīšana, ceļa izbūve vai mēslošana neizraisīs barības vielu vai skābju noplūdi tuvējos upju baseinos. Īpaša uzmanība tiek pievērsta tādām jutīgām sugām kā upes pērlenei *Margaritifera margaritifera* un pļavu lijai *Circus pygargus*, kuru ligzdošanas biotopi Īrijā ir kritiski apdraudēti.

Šīs prasības zemes īpašniekiem nozīmē milzīgu finansiālo un laika slogu. Vienkārša ekoloģiskā ziņojuma sagatavošana nelielam zemes gabalam var izmaksāt no 2000 līdz 5000 eiro, savukārt sarežģītākos gadījumos, kur nepieciešams pilns *NIS* ziņojums ar

ilgstošu putnu vai ūdens monitoringu, izmaksas var pārsniegt pat 10 000 eiro. Lai gan valsts piedāvā speciālu vides ziņojumu grantu līdz 450 eiro par hektāru, tas bieži vien nesedz visas reālās ekologu darba izmaksas. Lielākā problēma ir laiks — licenču izskatīšana departamentu birokrātiskajos gaitēšos un ekoloģisko datu pārpārbaude var ilgt no viena līdz pat trim gadiem, kas daudzus lauksaimniekus pilnībā attur no iesaistīšanās mežsaimniecībā.

## **Ierobežojumu ietekme uz Īrijas zāģbaļķu pieejamību vietējā tirgū**

Stingrie vides noteikumi un jaunais 30 centimetru kūdras likums ir radījuši nopietnu satraukumu Īrijas kokrūpniecības nozarē. Īrija ir uzbūvējusi augsti attīstītu un modernu kokapstrādes industriju, kas vēsturiski balstījās uz lētu, ātraudzīgu un masveidā pieejamu Sitkas egles koksni. Tagad šīs koksnes nākotnes pieejamība ir apdraudēta.

Tā kā jaunu komerciālo skujkoku mežu stādīšana uz kūdras augsnēm ir praktiski apstājusies, valstī jau tagad ir vērojams jaunaudžu deficīts. Īrijas mežsaimniecības mērķis bija stādīt 8000 hektārus jaunu mežu gadā, taču pēdējos gados reāli izdodas iestādīt tikai nelielu daļu no šī apjoma. Kokrūpnieki norāda uz "pēctecības robu" - koki, kas netiek iestādīti šodien, radīs kritisku zāģbaļķu trūkumu pēc 30 gadiem, kad pašreizējās vecās audzes būs nocirstas.

Īstermiņā un vidējā termiņā situāciju saasina arī pašu mežizstrādes licenču izsniegšanas krīze. Tā kā katra koksnes izstrādes licence var tikt pārsūdzēta vides organizāciju dēļ, zāģētavas regulāri saskaras ar izejmateriālu piegādes pārrāvumiem. Tas mazina vietējās koksnes konkurētspēju, palielina cenas būvniecībā un spiež Īriju, kurai ir Eiropā labākie apstākļi skujkoku audzēšanai, paradoksālā kārtā importēt strukturālos būvmateriālus no Skandināvijas un Baltijas valstīm, lai nodrošinātu valdības ambiciozo mājokļu būvniecības programmu. Tomēr tas viss netraucēja Īrijā ieviest iniciatīvu "Wood – First" Saskaņā ar septiņu punktu rīcības plānu, kas tika iesniegts valdībā, Īrijas pašu koksne kļūs par pirmo materiālu, kura

izmantošana tiks izskatīta ( un ieviesta ) ikvienā no valsts budžeta finansētā ēkā.

*Avoti: Īrijas un Eiropas Savienības informācijas vietnes*